

Kvinnan med armbandet

Det finns ett armband som inte lämnar mig någon ro.

Första gången jag såg det visste jag inget om armbandets ägare. Det låg bara utslängt på ett vanligt skrivbord i en av Europas utkanter.

När jag begav mig hem från min resa tänkte jag att jag skulle vilja berätta om smycket och historien bakom det för min fru. Vi har känt varandra i tio år nu – tio fantastiska år tillsammans, skulle jag vilja tillägga – men jag har svårt att komma på något tillfälle då vi verkligen talat om döden. Och historien jag behövde tala med henne om handlade döden.

Har jag känslan att hon undvikit ämnet? Kanske. Har det med hennes bristande personliga erfarenhet av döden att göra? Kanske.

Jag må älska min fru över allt annat, men den här septembermånaden kommer jag inte kunna prata om min reseupplevelse med henne. Men, eftersom armbandet inte lämnar mig någon ro måste jag på något sätt få det ur mig, det jag varit med om.

Så jag skriver i stället.

Jag har inte nämnt det, men jag är journalist och det var i ett av de där journalistiska sammanhangen, som jag för första gången stötte på mannen som visade mig armbandet. Jag tyckte genast om det, och jag tyckte om honom: det magra, lätt koppärriga ansiktet, de varma mörka ögonen, den avlånga silhuetten som i en annan tid och med en annan klädsel hade haft en given plats i en tavla av El Greco. Jag tänkte genast att han skulle göra sig bra i tv och så var det

förstå hans cv som fick mig att förstå att han var en person som hade något att berätta.

Men jag ska inte gå händelserna i förväg. Jag måste börja med ett annat möte, det som ledde fram till mannen med armbandets och som ägde rum ett år tidigare, i samma trakt där denne var verksam.

*

Det var på hösten. Vi hade lämnat staden på eftermiddagen. Motorvägen låg fri och öppen, en grekisk krismotorväg, det vill säga bilfri. Vi följde den ett femtiotal kilometer i riktning mot Bulgarien, innan det bar av västerut, mot inlandet. Plötsligt befann vi oss på småvägar i skogbeklädd terräng. Av Thrakien, där vi befann oss, hade jag ditintills bara lärt känna det mer välbefolkade slättlandet. I de trakter där vi färdades var tystnaden och frånvaron av levande varelser slående. Vi fortsatte att lägga kilometer efter kilometer bakom oss på de slingriga skogsvägarna. Till slut nådde vi upp till en mer öppen platå där vägen förde oss förbi övergivna stenskjul – ett gammalt fårahus måhända – några majs- eller tobaksfält, alltmedan stora svarta fåglar kretsade högt ovanför våra huvuden.

Gamar, tänkte jag, utan att veta säkert.

Först efter ytterligare en halvtimmes färd kunde vi sikta målet för vår expedition: byn Sidirò. Jag letade efter minaretet jag sett på Google, men kunde inte upptäcka den.

Vi var tidigt ute med tanke på vårt möte i byn och bestämde oss för en liten rundtur.

Den var snabbt avverkad. Sidirò bestod av några enkla hus utspridda runt en liten väg som letade sig fram längs med en kulle och avslutades med en brant backe upp till torget där vi fann moskén vi letat efter.

Jag mindes den märkliga känslan när jag första gången bild-googlade byn: att få se en moské i ett grekiskt landskap, det var något jag, trots otaliga besök i landet, aldrig hade upplevt.

Nu stod vi en bit nedanför moskén. Min kollega R. filmade. Plikttrogen, proffsig ut i fingerspetsarna, hade han börjat arbeta i samma stund som vi stigit ur bilen.

Plötsligt hördes ett öronbedövande, skrällande läte snett bakom oss. En moped med två knappt tonåriga flickor passerade oss i full fart. De unga flickorna framförde sitt fordon med häpnadsväckande lättsinne. De var klädda i mörka kjolar och färgglada schalar och kastade busiga, barnsliga blickar mot oss innan de försvann utom synhåll.

För en stund fick jag känslan av att befinna mig hos amishfolket, avskuren från den brusande värld jag kommit ifrån, på en plats där tiden tycktes ha stått still.

I byn fanns varken gatuskyltar eller husnummer så vi fick fråga efter vägen. Vi skulle till *muftin*.

Vi parkerade vid en bensinpump. Längre fram stod mopederna med de två flickorna, som fnissande och viskande kastade flyktiga blickar åt vårt håll. En man stod vid pumpen och fyllde på bensin i en bil.

Den framåtböjde mannen var av medellängd, hade gråaktigt hår och en alldaglig klädsel. Efter att ha avslutat bränslepåfyllningen vände han sig om och kom emot oss: först då gick det upp för oss att det var han som var mannen vi kommit för att träffa: *muftin* i Sidirò.

Vi bjöds in till hans hus som av allt att döma även fungerade som lanthandel och bensinstation. I den behagliga eftermiddagssolen som sakta var på väg ned mot höjderna bakom oss drack vi te och utbytte artigheter. Stämningen var fridfull, jag förhörde mig om hans bakgrund och han, Serif Damadoglu, berättade, enkelt och med en behaglig röst. Vi hade kunnat sitta där länge om det inte varit för filmandet som väntade och behovet av dagsljus i samband med det, så jag informerade Serif Damadoglu om att det nog var dags att ge oss av. *Muftin* i Sidirò bad oss vänta och gick in i huset.

Vi stod på den steniga byvägen och lastade in vår utrustning i hans bil när han kom ut. Framför oss stod inte läng-

re den alldaglige lanthandlaren utan en mufti i ceremoniell klädsel, i vit fotsid dräkt, ornamenterad med guldbroderier kring ärmar och knäppning. Medan han pekade med den ena handen mot kullarna dit han tänkte föra oss, långt bort på andra sidan dalen, satte han med den andra på sig den traditionella vita konformade huvudbonaden med ett rött »lock« ovanpå. Serif Damadoglu, en av den turkiska republikens många anonyma tjänstemän, var beredd att ta oss till den plats vi kommit för att se.

Efter en kvart på en slingrig och skumpig väg var vi framme. Muftin gick före oss, skjöt undan den stora grind som utgjorde öppningen till det som i dessa trakter kallades för »främlingarnas kyrkogård«.

Tystnaden som rådde just då var slående. Det enda som hördes var ett par fåglar och lite prassel från lövverken i närheten. Vi stod kvar vid ingången medan muftin fortsatte framåt mot de små torra sandhögar som låg på rad längs med staketet som omgärdade kyrkogården. Det rörde sig om några hektar ofruktssam mark, en mager inhägnad jordlott bakom ett nytt, högt, blänkande metallstaket som i sin tur omgavs av några olivträd och en buskvegetation som tycktes på väg att erövra de obevuxna ytor som ännu fanns kvar.

Muftin hade stannat till vid jordhögarna, hans melodiosa stämma steg mot kvällssolen. R. filmade. Bönesången sudade i ett slag ut den känsla av extrem karghet som rådde på denna gudsförgätta plats.

Luften fylldes av högtidligt allvar.

Efter en stunds tystnad vände han sig emot oss och tog oss med in på kyrkogården.

– Han där var eritrean. Hans bror kom hit för att begrava honom, de hade inte råd att ta kroppen med sig.

Muftin pekade mot de anonyma jordhögarna som alltså markerade platsen där de avlidna begravts.

– Han där borta var en irakisk flykting, och där borta en afghan, fortsatte muftin medan han tog oss med längs med de enkla gravplatserna.

– Jag har begravt dem alla.

För en oinvidg fanns inga yttre synliga tecken som skvallrade om vad det var för en slags plats som vi befann oss på. Uppenbart var att det var muftin, som ensam och med hjälp av sitt minne och sin anteckningsbok höll reda på de dödas identiteter och på de platser där de begravts.

Muftin, som sannolikt var van vid icke-muslimers reaktioner inför begravningsplatsens torftiga yttre, förekom de tankar som just då genomför våra huvuden:

– Enkelheten här är ett uttryck för ödmjukhet inför den Allsmäktige. Döden är inget konstigt för oss.

För hans del hade det hela börjat av en slump, eller snarare, om man ska vara korrekt, för att fler och fler muslimer försökte ta sig över gränsfloden Evros mellan Turkiet och Grekland, belägen några mil därifrån och för att flera av dem tvingades betala för detta med sina liv.

Den grekiska staten tycktes inte veta vad de skulle göra av de döda, så man vände sig till honom och sedan dess hade det blivit rutin: man ringde från bårhuset i Alexandroupolis och muftin och hans assistent kom och hämtade de döda. Varje gång samma rutin: rituell tvagning följt av en enkel ceremoni och jordfästning. I regel utan närvarande anhöriga. Vid jordfästningarna på »främlingarnas kyrkogård« stod oftast muftin i Sidirò och hans assistent ensamma inför sin skapare.

– Varje gång ber jag till min Gud att det ska vara sista gången som vi begraver flyktingar. Men det har inte blivit så, konstaterade Serif Damadoglu desillusionerat innan vi skildes åt.

Nästa dag befann vi oss bland de levande »främlingarna«. Chocken omedelbar: flyktingar i stora klungor, närmast klättrande på varandra, instängda bakom ett enormt stål-galler, skrikande, kastande desperata blickar i vår riktning, mot kameran.

– Snälla, låt mig få återse min familj, vädjade, skrek, en man till oss. Jag är syrier, jag har varit instängd här under en månad nu utan att kunna prata med min familj. Snälla!

Vi hade bussats till denna avkrok i Europa tillsammans med en grupp andra journalister för att se flyktingförvaret i Fyllakio, ökänt för sina omänskliga förhållanden.

Tårar rann nu längs med den förtvylade mannens orakade ansikte. En sliten flykting, som befann sig på gränsen till sammanbrott, en av många som fastnat i Festung Europas ovärdiga flyktingfängelser.

Situationen var kaotisk. EU-kommissionären Cecilia Malmström var i antågande, människor hängde i klasar i fönstren till den slitna förläggingsbyggnaden, några med små handskrivna plakat i händerna. »Fängelse. Frihet«, stod det på ett av dem.

På något sätt hade jag lyckats få lite lugn kring den syriske flyktingen som tryckte sitt ansikte mot stålgallret för att försöka få ett ord med oss.

– Jag är ingen brottsling! Jag har flytt kriget i Irak, jag står inte ut längre med att vara instängd! Snälla, ge mig min familj tillbaka, fortsatte den förtvylade mannen på andra sidan staketet.

Alldeles intill, mitt ibland de tiotals andra som tryckte på omkring honom, stod en ung man och lyssnade. I takt med syrierns vädjanden till oss kunde jag se den unge mannens ansikte sakta gå i bitar för att till slut rämna helt och hållet, och lämna plats åt en otröstlig, tyst, hjärtskärande gråt.

Den unge mannen grät som ett barn, blicken fäst mot marken, som om han skämdes.

Som vanligt hade Brysselkontoret placerat oss på bekvämt avstånd från den verklighet vi kommit för att skildra. På kvällen befann vi oss på en lyxresort i provinshuvudstaden Alexandroupolis utkanter. Och som vanligt skulle det visa sig omöjligt att ta tillvara på komforten som erbjudits oss. De minimala marginalerna för att genomföra våra jobb, den ständiga pressen att genomföra det med hjälp av oförutsägbara, ibland opålitliga internetuppkopplingar som var en förutsättning för att våra bilder snabbt skulle kunna nå

tv-tittarna, förvandlade våra utlandsvistelser till en form av magsårsframkallande fakirpass.

Jag minns att jag i skymningen lämnade redigeringen för en stund för att få en nypa luft ute på hotellterrassen. Till denna hörde en egen swimmingpool, belägen intill andra liknande små bassänger. Ödsligheten var påfallande. Det var off-season. En sliten herrsko, som bröt av tvärt mot resortens svala, genomtänkta design, stod och balanserade längst ut på den ena poolkanten. Mörkret föll snabbt nu. En bit bort, bakom ett högt staket, kunde man ana havet, se några reflexer i de svarta böljorna, och stranden, knappt synlig nedanför staketet, som vi inte heller skulle kunna njuta av med tanke på flygets tidiga avgång nästa dag.

Senare, när vi skickat hem vårt reportage, mindes jag muftins röst när vi frågade vad han tyckte om det tolv kilometer långa stängsel som den grekiska staten höll på att uppföra vid gränsen till Turkiet med hjälp av EU-pengar.

– Stängsel uppför man för boskap, inte för människor, hade han svarat.

Den kvällen var det svårt att samla tankarna, svårt att komma till ro. Som så ofta när jag konfronterats med människor i extrem utsatthet framstod våra egna förhållanden, de rymliga bekväma hotellrummen, de stora sängarna med de rena lakanen, de påkostade badrummen, närmast som något obscen.

Det var inte en känsla av skuld det väckte, snarare en känsla av att gudarna på något perverst sätt kastade tärning med oss människor och att jag haft den oförskämda turen att utgå som vinnare i deras spel.

Om det fanns någon känsla som dominerade i dessa stunder så var det kanske känslan av tacksamhet: att ha dragit en vinstlott i livets lotteri.

Med tiden måste jag erkänna att kontrasten mellan de möjligheter jag kunde erbjuda mina egna barn och de öden jag mötte under mina resor även började påverka mitt samvete. Jo, någon slags skuld-känsla genererade de till slut,

dessa blyxtbesök på livets skuggsida som vi återvände ifrån, omskakade men välbehållna, som från en ond dröm.

Men just som de känslorna pockade på uppmärksamhet, dök omedelbart andra tankar upp och tog överhanden: de som sade att en av poängerna med mitt yrke är att peka på missförhållanden. Därtill hade människor med kopplingar till de världar jag beskrivit visat uppriktig uppskattning för mina insatser. Med andra ord, det dåliga samvetet gjorde sig sällan hemmastatt i mig. Innerst inne fanns det dock en groende känsla: att allt detta egentligen bara var ursäkter för att slippa göra mer än vad jag gjorde, slippa göra något som verkligen skulle kosta mig något.

Pavlos Pavlidis var så som jag hade föreställt mig honom, bara så mycket mer levande. Klädd i ett par ljusa sommarbyxor och i en grön skjorta som inte nödvändigtvis väckte några trevliga känslor inom mig. Jag associerade till de kläder som bars av de svenska sjukhusens narkospersonal, vilket för egen del innebar att konfronteras med erfarenheter jag inte gärna ville tänka på.

Men Pavlos Pavlidis var inte narkosläkare.

Vi hade färdats längs med havet och upptäckt den stora vita sjukhusbyggnaden, där han arbetade, på en höjd ovanför vägen.

Knappt hade vi skakat hand innan han förde in oss på sin avdelning. Jag dechiffrerade i all hast den grekiska skylten vid entrén: »Avdelningen för patologi«. Två sekunder senare tittrade vi in i en obduktionssal. Stål, gröna skynken, diverse behållare i rostfritt och plast, skalpeller, sprutor. Stora sprutor.

Hjärnan registrerar blixtnabbt intrycken, medan Pavlos Pavlidis för oss in i en ny sal.

– Det är här vi förvarar dem. Frysarnas temperatur är på minus 20. Pavlos Pavlidis pekar på några fyrkantiga metalldörrar längst bort i salen.

– Vi behåller kropparna i sex månader. Längre går det inte.

Pavlidis förvissas sig om att kameran registrerar, väntar, innan han för oss vidare, till nästa sal.

– Det är sex stycken här just nu. Okända identiteter.

Han pekar på några ståldörrar längst bort i det sterila rummet.

– Inga namn? frågar jag.

– Inga namn.

Bårhuset i Alexandroupolis har varit hans arbetsplats i femton år. Där vi tassar på tå, rör han sig lika självklart som om han befinner sig i sitt eget kök. Nu noterar jag att han är på väg mot ståldörrarna där framme. För att öppna dem. I det ögonblicket känner jag hur jag sväljer. Och när jag hör klicket från dörrhandtaget är det som om kroppen drar ihop sig, som för att skydda sig mot ett slag.

– Här är det, säger han och förvissas sig om att R. kommer åt att filma.

Vad är det egentligen jag ser där framme? Herregud. Är det ett huvud, ett svart hårkrull, där i dörröppningen? Jag närmar mig, spänd som en fiolsträng. För att det är mitt jobb, intalar jag mig.

Nej, en plastsäck innehållande en människokropp. Det ser jag nu. Formen syns tydligt. En vit etikett hänger i ett snöre på säcken.

– Datumet när man fann honom. 22 mars, säger Pavlidis. Drunknad.

– Inget namn?

– Inget namn, säger Pavlidis återigen och fortsätter att öppna kylbox efter kylbox, för att R. ska kunna filma.

Rättsläkaren i Alexandroupolis tycks angelägen om att vi ska få se. Allt. Jag får aldrig känslan att han gör det för att chockera, snarare för att han vill hjälpa oss att göra vårt jobb, som vi gör för att berätta om hans jobb.

Till slut tar jag ett par steg tillbaka.

Det räcker nu, tänker jag, jag har gjort mitt jobb. Det räcker! Vad finns det mer att se?

Och så är det lukten som sakta sprider sig i förvaringsrummet, en sötaktig, stickande, kväljande doft, som i takt med att R. filmar och dörrarna förblir öppna, bara blir mer

och mer påträngande. En lukt som det kommer ta mig lång tid att bli kvitt.

En stund senare befinner vi oss på Pavlidis kontor. Jag stannar till på tröskeln till hans arbetsplats för att låta R. ta sina bilder. Och R. filmar: Pavlos Pavlidis som kommer in på sitt kontor; Pavlos Pavlidis som går fram till vitrinskåpet varifrån han lyfter ut en liten låda; Pavlos Pavlidis som sätter sig vid sitt skrivbord och plockar fram ett antal kuvert ur lådan vars innehåll han håller ut på bordsskivan framför sig.

– Det här är det enda de lämnat efter sig.

Vi tittar närmre på föremålen: ett litet silverfärgat örhänge med en liten briljant i (plast?), en amulett ur vilken Pavlidis lyfter ut en liten ihoprullad papperslapp.

– En bön, en muslimsk bön, säger han medan han rullar upp papperslappen. Det här föremålet tillhörde en muslimsk kvinna, förklarar Pavlidis. Det är viktigt. Om hennes anhöriga skulle söka henne här, så har vi i alla fall någonting som kan hjälpa oss att identifiera henne.

Medan han talar och omsorgsfullt beskriver sitt arbete för oss, fattar Pavlidis tag i ett tredje föremål som ligger på skrivbordet framför honom.

– I 20 procent av fallen lyckas vi ta reda på vilka de är, men i de flesta fall är det omöjligt, förklarar han för oss.

Det tredje föremålet, det största, är ett öppet, kraftigt armband av ganska enkelt slag, i tenn förmodar jag, tillplattat i båda ändarna, ett sådant som man bär på överarmen.

I samma stund som Pavlidis höll ut föremålen på skrivbordet var det just det föremålet som fångade min uppmärksamhet. Nu håller han det mellan tummen och fingrarna och snurrar på det medan han, precis som tidigare, förekommer våra frågor:

– Jag ska visa er, säger han och tänder datorn som står på skrivbordet. En stund senare ser vi henne: ägaren till armbandet.

Det är alltså hon det handlar om, tänker jag. Fotograferad med armbandet på högerarmen, liggande på obduktions-

bänken i salen intill. En afrikanska. Ansiktet tillplattat som om någon tryckt en platta emot det.

Nya bilder. Hennes kropp, naken. Fotograferad frami-från. Och så liggandes på rygg. Ansiktet i närbild. Trettio-fem år kanske. Det är allt jag hinner tänka. Måste återigen hålla andan. Tittar ibland ned som av blygsel, eller om det är obehag. Tittar upp igen. På den döda.

– Som ni ser är hennes kropp mycket välbevarad. Det beror på att hon dog av köld, fortsätter Pavlidis som oförtrutet låter bilderna, allt otäckare, defilera framför vår kamera.

– De drunknades kroppar blir ofta skadade av fiskar som äter på dem.

Vi får se de drunknade: förvridna ansikten och kroppar. Jag står bakom R., kisar allt oftare med ögonen, blundar rentav inför dessa kroppar som tycks ha passerat i hundratals genom rättsläkarstationen och som ibland är så illa tilltygade att man inte vet om det handlar om mänskliga var-elser eller om monster.

Så många döda, och så många med mörk hudfärg. En hudfärg som vittnar om en lång resa, om ett ursprung långt från denna plats, om en strävan bort som tagit slut just här på ett lika plötsligt som brutalt sätt.

Armbandet ligger kvar på bordet. För mig liknar det ett hippiesmycke. I ett annat sammanhang hade jag förmodligen tyckt att det såg billigt ut, men här får det en helt annan innebörd. Det är omöjligt att skilja från det tragiska människoöde vi just kommit i kontakt med. Jag har bara en sak i huvudet. Att se till att R. får med sig bilder på armbandet, ur alla håll och vinklar.

*

Jag är tillbaka vid min hemmabas, Bryssel. Jag är tillbaka hos familjen men ger mig snart ut på nya resor. Märkligt nog söker jag mig självmant till fler uppdrag där jag konfronteras med samma typ av mänsklig utsatthet som den

som tycks ha bragt mig ur fattning: till den turk-bulgariska gränsen där syriska flyktingar försöker ta sig in i Europa, till den italienska flyktingön Lampedusa varifrån jag för fjärde eller femte gången återvänder med samma blandade känslor. Å ena sidan omskakad av villkoren som erbjuds migranterna i den italienska statens överbefolkade förvar, å andra sidan berörd av de privata öbornas sätt att hantera de flyktingvågor som vecka efter vecka fortsätter att skölja in över deras lilla ö.

Den hösten, när jag är hemma, tillbringar jag helst kvällarna för mig själv när barnen lagt sig, uppflugen i läsfåtöljen i mitt arbetsrum. Jag är lättirriterad, står knappt ut med en tv-stund med min fru, står knappt ut med mig själv.

Det är sannolikt under de här perioderna som tanken börjar gro inom mig, en tanke som sakta förvandlas till en fix idé. Att jag ska försöka ta reda på vem den okända kvinnan med armbandet egentligen är.

Det är som om jag blivit besatt av hennes öde. Varför vet jag ännu inte.

Det är som om den där kväljande doften i frysrummet inte vill släppa taget om mig, eller bilderna på den övergivna kvinnan som sannolikt kommer att begravas på en plats där hon inte skulle behöva vara. Det gör mig helt enkelt upprörd.

Aten, Istanbul, Lagos, ja, det spelar ingen roll vart jag ska söka henne: jag måste helt enkelt försöka rekonstruera hennes väg till Europa, färdas bakåt i hennes fotspår, för att sedan, med hjälp av bilden på henne kanske, försöka hitta till de människor som faktiskt kan berätta för mig vem hon är.

Och som kanske undrar vart hon tagit vägen.

– Afrikanska, hade Pavlidis svarat lakoniskt när jag frågat om hennes ursprung. Det var allt han visste.

Jag inser att chanserna att nå längre än rättsläkaren i försöken att identifiera kvinnan är begränsade. Å andra sidan känns tanken att den döda ska förbli anonym in i det sista mer outhärdlig än svårigheterna förknippade med att börja

nysta i hennes historia. Åtminstone, intalar jag mig, borde ett försök att resa i hennes fotspår kunna göra henne något mer levande, så att hon förvandlas till något annat än en siffra i en dödsbok på ett bårhus i Europas gränstrakter.

I detta nu är det här halmstrået som jag klamrar mig fast vid. Jag vill försöka ge henne och hennes olycksbröder och systrar ett stycke värdighet tillbaka, har en känsla att det jag nu vill ge mig i kast med trots allt har en betydelse.